

**МУЛТИМЕДИЙНАТА ПРЕЗЕНТАЦИЯ В УРОКА
(ПО ЛИТЕРАТУРА) – ОБРАЗОВАЩА ИЛЮСТРАЦИЯ
ИЛИ СИМУЛАЦИЯ?**

Теменуга Тенева

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

**MULTIMEDIA PRESENTATIONS DURING CLASSES IN
LITERATURE – AN ILLUSTRATION WITH AN EDUCATIONAL
VALUE OR A SIMULATION?**

Temenuga Teneva

Bishop Konstantin of Preslav University of Shumen

The article discusses the educational benefits of the multimedia presentation as a means of facilitating the visualization of the educational content and the interaction in pedagogical communication. In addition, there are observed the reasons that turn the multimedia presentation into a substitute for teaching, into a cliché without the creative contribution of the authors, i.e. in a simulation of educational activities.

Key words: multimedia presentation, education, visualization (illustration of the educational content), educational simulations

След първоначалното недоверие „към“ и притесненията „от“ (неумението за) използването на технологичните улеснения и интернет ресурсите в образователните практики преподавателите в средните и висшите училища сравнително бързо се адаптираха към променените условия на работната среда. Подтиквани и от своите ученици/студенти, които се оказаха крачки напред в потребяването на медийните/виртуалните инструменти и приложения, учителите усвоиха браузването, копи-пейст извличането на информация за урочните си проекти и започнаха да прилагат различни интерактивни техники за освежаването, модернизирването и повишаването на образователната им ефективност.

Най-голяма популярност през последните години придоби т.нар. **мултимедийна презентация** на учебното съдържание. Казано на български

гарски – представяне на някаква информация чрез съвместяването на няколко посредника: текст, образ, звук. Софтуерният продукт Power Point от офис пакета на Microsoft Word предлага една сравнително лесна за прилагане матрица, чрез която може да се онагледят различни образователни модули: доклади, лекционни, урочни фрагменти и дори цели учебни единици. Демонстрацията на иновативност бързо прерасна в преподавателска мода, а масовизирането ѝ превърна образователното средство в клише със съмнителни образоващи качества.

Всъщност **онагледяването** е не само един от най-старите дидактически похвати, то е проявление на изначалния метод на познанието – **наблюдението**. Всеки нов обект привлича първо погледа ни. След обглеждането му идва **сравнението** с вече познати подобни на него обекти (или отграничаването от всичко познато); следва **анализът** на елементите, от които е съставен; **обяснението** (интерпретацията) им от позициите на придобитата от изследователя опитност, за да се случи **разбирането** на същността, функциите и най-вече **практическите му ползи** (за какво може да послужи самият обект или знанието за/на него).

В училище обаче опознаването на реалността е опосредствано от **пре-по-даването**. Вече знаещите (учителите) подават на смилаеми порции информация за човека и света на незнаещите или по-малко знаещите (учениците). Основното средство на преподаването е речта на преподавателя, статиите в учебника и други помощни текстове. Невъзможното в повечето случаи реално наблюдаване на изучаваните обекти се виртуализира в словесни образи.

Когато условията и изучаваното явление позволяват, се включва онагледяването. Най-въздействащи от всички похвати за онагледяване са **демонстрацията** и **лабораторният опит**. Няма по-лесен начин за разбиране на „половината“ или $1/2$ от нещо от сръзаната на две ябълка пред погледите на петокласниците; малките лакомници веднага осъзнават, че $1/8$ от тортата е по-голяма от $1/16$. Още помня как учителят ни по физика показва инерционното движение с метално топче, спуснато по улей и продължаващо движението си по равната плоскост на масата; помня и как наблюдавахме покълването на бобено зърно в чаша с мокър памук между два урока по ботаника; красивите кристали, които създавахме в часовете по химия... През последните 20 години обаче придобиването на подобна опитност в училище е със затихващи проявления.

По-достъпен и затова по-често употребяван похват за онагледяване е **илюстрацията**. Новите учебници са богати с висококачествени

фотографски, картинни, картографски, диаграмни изображения, които се използват като допълнение към различните урочни теми. (В часовете по литература илюстрацията може да бъде включена и в интерпретацията на художествения текст чрез съпоставяне на гледните точки на писателя и художника към определен момент от литературната творба.) Хранилицата по отделните предмети в училищата бяха пълни с подобен илюстративен материал, който остаря и се замени с диапозитивни апарати и други проектори. Докато се стигне до мултимедийната презентация.

Модата в използването на интерактивните заготовки, приспособявани към почти всякакви урочни единици, почти отмениха и най-лесното усилие в онагледяването – **схематизацията**, извършвана от самия учител на учебната дъска в процеса на преподаване. Съпровождането на обясненията за изучаваните обекти и явления с маркирани от преподавателя опростени техни модели оказва много ефективно образователно въздействие, защото изображенията се вписват в словесното изложение, без да го прекъсват, и излъчват въобразителната стилистика на лектора. Така **изговореното и изобразеното са една мисъл, изречена през две знакови системи**.

На пръв поглед подобни интегративни текстове са възможни предимно в преподаването на знание от области, изследващи обекти с видима материалност: физика, биология, стереометрия (напр. когато се означават планетите в Слънчевата система, органите в човешкото тяло, различните тела – пирамида, конус, куб...); или от тези, в които графичните символни знаци са основен езиков ресурс – планиметрия, химия (напр. триъгълник, окръжност; структурните формули на химическите съединения). Но всъщност **на схематизация се поддават и по-абстрактните познавателни модели, включително творческите** (в частност – литературните). А използването ѝ улеснява провиждането на смисъла им, защото подпомага интерпретацията на съграждащите ги компоненти.

Например, ако – докато пита **как е изградено пространството в разказа „По жицата“**, учителят очертае на дъската кръг, схематизиращ поляната, на която пасе овцете си Моканина, и една крива в близост до кръга, маркираща пътя, от който се е отбил Гунчо, учениците веднага придобиват представата на своя учител за пространствения модел на разказа и буквално „виждат“ неговата символика – ограниченото, определено и непроменимо място на „наблюдаващия човек“ (овчаря) и неопределената като начало и край криволичеща ли-

ния на шосето, асоциираща с несигурността и неясната перспектива на „пътуващите хора“ – Гунчовото семейство.

Друг художествен модел, който съм давала като пример, може да онагледи субектно-обектните отношения в поетическия текст – един от трудните за разбиране литературни жанрове в училище. **Стихотворението на Яворов Среца** обаче позволява да се види раз/с/двоеността между Аз-а и Другия чрез схематизирането на текстовата графика – първо с композиционното членение на лирическото изказване в две строфи, а след това и чрез вертикалното отграничаване на субекта и обекта с поредица от тирета на едно и също място в стиховете:

—Аз-ът— — Другият—	<i>Мене ми е странно – ето те пред мен,</i>
_____ ,	<i>мене ми е жадно – гледам те пленен,</i>
_____ ,	<i>мене ми е страшно – дишаш ти за мен, –</i>
_____ .	<i>мене ми е тъмно, тъмно в ясен ден.</i>
_____ .	<i>Викнал бих от болка – времето лети,</i>
_____ .	<i>викнал бих от ужас – ще отминеш ти:</i>
_____ .	<i>сън в съня е сбъднат – миг след миг лети.</i>
_____ .	<i>няма да се върнат сбъднати мечти.</i>

Схематичното опростяване на текста всъщност помага да се разбере сложността на направата му и излъчваното чрез нея послание за двойствеността на света и човешкото: с припомнянето на граматичните функции на тирето като елипса, противопоставяне, но и свързване, сравняване, уточняване на казаното – от една страна – и като чисто физическия „пробив“ в целостта на стиха – от друга – така строфичното раздвояване се удвоява и от вертикалното в пространствения образ на творбата и засилва внушенията на заглавието за търсенето на другия като огледало на себе си и невъзможността за срещането му. За допълване на интерпретацията могат да се добавят и схематичните илюстрации на синтактичния паралелизъм в първите три стиха, на хорей като ритмизация на изказването, който също повтаря двоичността (/ _ – ударена, неударена сричка), за да се види и осмисли по колко различни начина поетичната творба повтаря най-важното от казаното си.

Отделих повече място на схематизацията не само защото тя е най-лесно приложима и не изисква никакъв материален ресурс, но и защото практиката ми е доказала нейната образователна убедителност в непосредствената комуникация с обучаваните. Освен това бялата

дъска се превръща в екран, на който по подобие на портфолиото с малко казано и показано (написано и изобразено) остава най-важното от учебното съдържание на урочната единица. А учениците са свидетели и на ставането на този пространствено рамкиран текст, и на неговия резултат.

В сегашната учебна практика **всички изброени проявления на онагледяването се вменват в мултимедийната презентация**. Тя може да съдържа и лабораторния опит, и картинната илюстрация, и схематизирания модел заедно със словесните им обяснения. В този смисъл ролята ѝ на образователен улеснител е безспорна – не се изискват никакви материални носители (учителите по география не мъкнат тежките карти всеки път в класната стая); спестява се от техническото време за показването им; използва се богатата база на интернет от клипове, изображения, научна и друга помощна информация; постига се зрелищност и атрактивност с подбора на материала и монтажните трикове за свързването му. Друг е въпросът колко извънучебно време е загубил учителят за подготовката и изпълнението на презентацията. Понякога и учениците помагат и това съвместяване в „правенето“ е педагогически плюс, който също повишава образователната ефективност на вече готовия продукт в урока.

Какво тогава дискредитира образоващата валидност на този интегративен начин за поднасяне на учебното съдържание, който по презумпция би трябвало да провокира и оптимизира интеракцията между преподаващия, преподаваното и получателите на образователните съобщения?

Една от причините е **превръщането на мултимедийната презентация в заместител на пре-по-даването**. Модата да се показва на екран почти всичко от учебното съдържание създава мултимедийни продукти, които отнемат от учителя ролята на организиращ и водещ образователния разговор и го оставят да бъде само четец на надписите в отделните „слайдове“ (картинни откъси от презентацията). Все по-често сме свидетели на изнасянето на научни доклади, лекции, части от урока и дори цели уроци, в които всички са втренчени в екрана и слушат монотонния глас на лектора, повтарящ незнайно защо написаното под/до изображенията (нали и учениците/студентите могат да четат?).

В самото създаване на презентациите **понякога се губи балансът между словесното и изобразителното**. В някои преобладава картинният текст, а същинската информация, която той уж онагледява, е сведена до кратки изречения, съобщаващи най-важните факти/твърдения и из-

води по темата без необходимите обяснения за мисловния път – на учениците, на учителя – от едното до другото. В тези случаи презентациите приличат повече на комикси, задаващи наготово някакви познавателни модели, определения за света и човека, без да провокират процеса на опознаването (разбирането) им.

В обратната ситуация наблюдаваме презентации с цели слайдове само писан текст в стила на статиите в учебниците, трудни за възприемане и осмисляне „на първо четене“, а илюстративният материал се появява като пълнеж между тях. Още повече натоварване върху възприемането оказва **забавянето на прочита в диктуване**, при което аудиторията се разтроява в гледането, слушането и писането, уморява се и губи интерес към обекта на представянето.

Мултимедийните презентации, предназначени за уроците по литература, са особено благодатни, особено за часовете, представлящи културна епоха и творчески портрет на автор. Това бяха и най-трудните за онагледяване теми от учебното съдържание, защото илюстрациите в учебника никога не са достатъчни, за да се „видят“ многоликите образи на времето, живота и творчеството на поетите и писателите. В интернет обаче вече има богат илюстративен материал, който може да подкрепи, допълни и оцвети литературноисторическия разказ. Интересно е, че дори съдържанието на някои наративни творби може да се предаде в кратък картинен преразказ от илюстрации, репродукции и най-вече кадри от екранизации на произведенията.

Но нарасналите възможности за (до)образование чрез мултимедията се превръща в проблем. Защото учебното съдържание по литература никога не е само фактологично. **Всяка образна илюстрация е и интерпретация – на контекста**, от който се избира, за да се пресъздаде атмосферата на епохата с личностите, събитията, философията и естетиката, оказали влияние върху литературните процеси, формирали даден творец; **на елементите от биографията**, обуславящи еволюцията на авторския художествен дискурс; **на произведенията от другите изкуства** (изобразително, музика, кино), провокирани от или имащи естетическа свързаност с изучаваните литературни текстове. И това е **интерпретацията на учителя**, която се случва освен с подбора на материала и със словото му. Не написаното, а изговореното. Защото презентацията обслужва образователната интеракция (в урока, университетската лекция), но няма как да я замести, колкото и шарена да е.

Практиката обаче показва стандартизиране на вече неновия дидактичен жанр до степен на клиширането му. В интернет могат да се

намерят сайтове¹, които предлагат готови презентации за директно ползване. В Помагало.ком² те са 1516 – от ученици за ученици, от учители, от студенти за ученици, за неучащи... Някои училища в сайтовете си имат раздел³, представящ изработените по проекта „Успех“ мултимедийни продукти на учители и ученици. Ползващите руски език могат да видят шаблони⁴ за творчеството на различни автори (от руската образователна програма, естествено, но Пушкин и Гогол се изучават и в българската).

В даването на примери няма нищо лошо. Ние всички се учим от примерите на знаещите повече/преди нас (каквото и да е). Но те представят гледната точка и разбирането на своите автори. В този смисъл пре-пре-подаването размива и авторитета на учителя, и авторитетите, които той презентира, а те нямат пряката възможност да защитят интерпретациите си. Няма да коментирам разнобоя в качеството на ученическите и студентските презентации, нито как се сменят местата на обучаващи и обучавани при използването от учители на материали, изработени от тези, за които са предназначени. Копирането и закупуването на готовите мултимедийни предложения е безспорно улеснение в подготовката и изнасянето на урока/лекцията. Но нерядко е и образователно заблуждение. Защото няма коректив на грешките, а те не са малко, тъй като и източниците на информацията невинаги са специализирани.

Всъщност не улеснителите на образоването са образователният проблем, а начинът на ползването им. Еднотипност, информационна претовареност или обратно – само маркиране на съдържанието, зрелищност на монтажа вместо интересно разиграване на представяната тема – това са само най-очевидните несъответствия между метод и методика на реализацията му. А те са следствие от игнорирането на педагогическата ситуация (урок, лекция) като текст/дискурс (Тенева 2005: 18 – 19), в който хармонията/разбирането на различните начини на говорене/изразяване се гради от самотитността на всеки един от участниците в образователното общуване – учител, ученици, вече

---

¹ <https://sites.google.com/site/mitkodzungurov/prezentacii-po-literatura>, 02.03.2016

² <http://literatura.pomagalo.com/,0,0,0,0,0,0,0,0,11,28,0,0,0,0,0,/?mm=4&so=6>

³ <http://egiv.net/enter.php?l=bg&nav=bel/prezentacii11>, <http://44sou.eu/prezentatsii-po-literatura-na-klub-ezikova-laboratoriya-po-proekt-uspeh/>, <http://www.rgs-bg.com/aleko-varna/mainmenu/index/bg/uroci/>, http://www.myschoolbel.info/5_Klas.html

⁴ <http://pedsovet.su/load/387>

случени художествени и нехудожествени изказвания, които оживяват като „сегашни“ в контекста на учебния разговор.

Инициатор, организатор и координатор на протичането му е пре-по-даващият своето знание на тези, които биха имали полза от него. Самобитността на учителското присъствие в текста/дискурса на урока е подобна на ролята на разказвача в художественото повествование (Тенева 2011) и не може да бъде симулирана от някакъв външен заместител, колкото и добър да е той (все едно разказвачът на Елин Пелин от *По жътва* да изговаря историята в *По жицата* на Йовков). Защото „гласът“ на учителя е познатото доверяващо звучене за „героите“ от неговата педагогическа история и само той може да има убедителността на прякото образоващо въздействие върху тях (Гунчо от *По жицата* не се доверява на пре-пре-дадения слух за бялата лястовичка и си търси потвърждението от „сигурен“ човек, когото може да види и чуе).

Така пътят на наблюденията ни върху онагледяващите образоващи средства се връща към изходните значения на **„презентацията“ като представяне**, внушаване на образи, подпомагащи разбирането на новото, не-познатото, не-у-свое-ното (все още непревърнатото в „свое“ за реципиента). А **представянето е елемент от „представлението“** – разиграването на реалността на уж с цел да се проумеят житейските истини. И тъй като училището е „работилница на живота“, но и „игра на живот“ (Тенева 2013), представлението е едно от проявленията на същността му. А мултимедийната презентация може да бъде един от театралните реквизити за засилване на „зрителското“ внимание към темата на образователната игра. Не като замества живота (или оживяващото в прочитите) слово на участниците в нея, а като го илюстрира, допълва, предлага интерпретативни посоки. **Обаче без вложено в нея от учителя или учениците интелектуално усилие и творческо въображение презентацията си остава поредната симулация на образователно действие без образоващо последствие.**

И за да стане ясно, че поводът за това изказване не е някаква носталгия по остарели образователни практики (тези, които си работят, просто не са остарели), ще дам един актуален пример за продуктивното включване на интернет в дообразоването и самообразоването на всеки, имащ подобна потребност. Сайтът **Уча.се**⁵ е само на няколко години, но вече има в архива си над 4000 видеоурока по предметите от началния, основния и гимназиалния курс, 26 000 харесвания в социал-

⁵ <http://ucha.se/>

ните мрежи и милиони гледания от своите потребители – ученици, студенти, родители... и най-малко – учители. Неговият създател, 28-годишният Дарин Маджаров, е отличен в класацията на Форбс 30 под 30 (става дума за успели млади хора под 30 г.) за бъдещи лидери на България. Екип от 40 учители плюс аниматори, озвучители, монтажисти отделят от времето си, за да участват в най-ефективния виртуален образователен проект. Освен видеоуроци и упражнения в сайта има блог, предлагащ интересни теми за взаимоотношенията между родители и ученици, учители и ученици, идеи за свободното време, състезателни игри, поощрения за най-активните и най-успяващите потребители (много ученици споделят, че само след седмица посещения в сайта успяват да превърнат двойките си в много добри и отлични оценки).

Успехът на Уча.се е заложен в начина, по който се презентира учебното съдържание. В кратки 10 – 15-минутни филмчета приятен дикторски глас обявява темата на урока и представя най-важното от нея на достъпен език, с обяснения на необходимите понятия, с интересни анимирани илюстрации и забавни допълнения, свързващи изучаваното с практиката на прилагането му, с извеждането на обобщенията в синтетични изрази, появяващи се и като писан текст. Съчетаването на сериозното с играта на въобразеното предпоставя лекотата на усвояването и удовлетворението на потребителите от наученото. И винаги могат да си пуснат отново филмчето, за да го запомнят по-добре или да доразберат нещо пропуснато. Във виртуалната среда учениците не се чувстват надзиравани, изразяват свободно мнението си и задават въпросите си без страх, че ще бъдат санкционирани за грешките, които допускат. Разбира се, не всички уроци са равностойни, в някои има пропуски и неточности, но най-същественото образователно намерение е случено – ученикът да се заслуша, загледа и да повярва във възможността да бъде опитомител, а не жертва на знанието.

Колкото и да е привлекателна обаче, тази образователна презентация също не може да замести непосредственото педагогическо общуване. И Уча.се няма подобни намерения, а се обявява като помощник и сътрудник на българското училище. Но показва и начини за оживяването му като мултимедийна среда. Защото училището е именно такъв многоезиков посредник – на знания, на примери, на образи от живота, пре-по-дадени с гласове, знаци, уреди, текстове в ежедневните урочни презентации, на които учителите са и режисьорите, и актьорите, от които зависи успешният край на представлението.

ЛИТЕРАТУРА

Тенева 2005: Тенева, Т. *Урокът по литература 1. – 12. клас.* ШУ, 2005.

Тенева 2011: Тенева, Т. *Ното faber и/или Ното ludens – разпознаването на учителя (по литература) в процеса на образователното му ставане.* <http://liternet.bg/publish8/tteneva/homo-faber.htm>

Тенева 2013: Тенева, Т. *Образоващите отношения на играта на образите (World of WordCraft) и образите в играта (World of WarCraft).* // *сп. Български език и литература*, 2013/4, 300 – 307.